

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF PERSONALITY'S CREATIVITY OF STUDENTS OF SPEECH THERAPY FACULTY

Maly N. Yu.

Abstract. *The research is devoted to the empirical study of psychological peculiarities of personality's creativity of students of the speech therapy faculty. The regularities of manifestation of psychical phenomena of emotional, motivational and volitional sphere in the structure of personality's creativity in late adolescence are defined, preconditions of consideration of creativity as the multidimensional psychical phenomena of personal nature are represented.*

The high focus of a student's personality on the creativity and the need to act actively and to succeed in something have a positive effect on his or her creativity. The directivity of an individual in late adolescence on life values, the communication and dominance in their future careers of external negative motives slow down the disclosure of creative potential.

The positive statistically significant relationships between the originality by Mednick and the social self-control are founded; between the uniqueness by Mednick and the social self-control; between the emotional index of creativity by the author's methodology and the social self-control; between the integral indicator of creativity by the author's methodology and the social self-control; between the index of originality by Torrance and the social self-control; between the index of elaboration by Torrance and the social self-control.

The results of the research have the following conclusions: in the examined structure of personal indexes of students' creativity of the speech therapy faculty are stated that psychical phenomena of emotional and motivational sphere play the leading role, such as the indexes of intellectual, communicative and general emotionality, creative activity, activity orientation, internal motivation of future professional activity, directivity on active steps to success; the sufficient signs of statistically significant differences between average meanings - of selected indicators of creativity based on sexual identity of students representatives of the speech therapy faculty are not founded.

РОЗГЛЯД КОНЦЕПЦІЇ ФАСИЛЯТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ІСНУЮЧИХ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ РОЗРОБОК З ПРОБЛЕМАТИКИ ФАСИЛЯТИВНОСТІ

УДК: 159.9+159.9.01+159.99

Казанжю М.Й.

У статті розглядаються основні підходи до дослідження фасиліативності, наведено ключові положення теорії фасиліативного потенціалу, розглянутого через призму системного підходу. Показано об'єднуючу здатність концепції фасиліативного потенціалу, що виявляється у інтегруванні існуючих відомостей в єдину системну цілісність.

Ключові слова: фасиліативність, фасилітація, фасиліативний потенціал особистості, концепція фасиліативності.

РАССМОТРЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ ФАСИЛЯТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ В КОНТЕКСТЕ СУЩЕСТВУЮЩИХ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ РАЗРАБОТОК ПО ПРОБЛЕМАТИКЕ ФАСИЛЯТИВНОСТИ

Казанзхи М.И.

В статье рассматриваются основные подходы в исследовании фасилятивности, приведены ключевые положения теории фасилятивного потенциала, рассмотренного сквозь призму системного подхода. Показано объединительные возможности концепции фасилятивного потенциала личности, проявляющиеся в интегрировании существующих сведений в единую системную целостность.

Ключевые слова: фасилятивность, фасилитация, фасилятивный потенциал личности, концепция фасилятивности.

THE PLACE OF CONCEPTION OF THE FACILITATIVE POTENTIAL OF A PERSON IN THE CONTEXT OF EXISTING THEORETICAL AND METHODOLOGICAL RESEARCHES

Kazanzhy M.I.

In the article the diversity of existing views on the problematic of facilitation in psychology, pedagogy, philosophy, physiology, psychotherapy is given. It is established that the investigation of human potential was carried mainly through the examining of certain types of potential of a personality (creative, intellectual, personal, adaptive, innovative, self-actualizing, etc.). The review of certain types of facilitation (psychological, pedagogical, therapeutic, rehabilitative, environmental, negative, etc.), stages and specifics of the process of facilitation in the context of a particular activity is given as well.

Key words: facilitative ability, facilitative potential, a dynamic model of the facilitative potential of a person, the conception of facilitative potential.

Стрімкі зміни в соціальному розвитку суспільства на сучасному етапі як ніколи загострили проблему фасилятивності, що є однією з визначальних у гуманізації людської діяльності. Аналіз досліджень показує, що проблематика фасилятивності є предметом пізнання психології (І. М. Авдеева, О. С. Андреев, Г. О. Балл, І. Бенс, Т. Бентлі, М. Беррі, А. Брокбенк, О. Г. Врубльовська, С. Даунінг, П. В. Лушин, В. Струбе, Р. В. Овчарова, Т. О. Філь, Д. Хантер, Дж. Хірон, Р. Шварц, Е. Штойер та ін.); педагогіки (І. Т. Богдан, О. О. Гнатишина, Р. С. Дімухаметов, О. І. Дімова, О. В. Козіна, О. О. Майер, Г. В. Межина, І. Я. Пундик, С. Я. Ромашина, Л. І. Тімоніна, О. М. Шахматова, Г. О. Шоцька, Б. П. Яковлев); філософії (А. Бергсон, Дж. Мілль, А. Уотсон, М. О. Бердяєв, та ін.), фізіології (П. Адер, В. М. Бехтерев, Б. Зейдман, Ш. Фере) тощо.

В той же час, необхідно відмітити наявність недостатньо розкритих питань як щодо специфіки існуючих концептуальних підходів до вивчення цього феномену, так і щодо змістовного визначення та оцінки фасилятивного потенціалу як системної характеристики особистості.

Можна стверджувати, що науковий інтерес до проблематики фасилітативного потенціалу ґрунтується на її багатогранності, міждисциплінарному статусі, значному соціальному запиті на прояв та розвиток фасилітативності в новій історичній дійсності, пошуку напрямку фасилітації у вирішенні завдань різного масштабу. На актуальність пізнання фасилітативного потенціалу вказують: дослідження психологічних особливостей людей як відображення соціальних процесів у світовій спільноті, що перебувають у постійному динамічному саморусі та розвитку (О. Г. Асмолов, Г. О. Балл, О. Ф. Бондаренко, Ж. П. Вірна, С. Д. Максименко, Т. М. Титаренко та ін.); розкриття багатоаспектності людських ресурсів, які є передумовою виявлення певних психологічних якостей, здатних забезпечувати глибоку та багатопланову перетворення особистісного та соціального характеру (Д. Б. Богоявленська, Г. М. Бревде, Ю. О. Власенко, Д. О. Леонт'єв, А. Г. Маклаков, І. П. Маноха, В. М. Марков, В. М. Погольша, Г. Л. Тульчинський та ін.); визнання значущості фасилітації у сфері освіти (В. Є. Агоста, Р. С. Дімухаметов, О. І. Дімова, О. В. Козіна, О. О. Майер, Г. В. Межина, І. Я. Пундик, С. Я. Ромашина, Т. М. Сорочан, Л. І. Тімоніна, та ін.), психологічної допомоги (І. М. Авдєєва, О. Ф. Бондаренко, П. В. Лушин, Р. В. Овчарова, К. Роджерс, Т. М. Удіна та ін.), соціально-психологічному супроводі становлення групової взаємодії (К. Хоган, Е. Штойер, С. Даунінг, С. Чойс, Дж. Хірон) тощо.

Достеменно підсилює актуальність дослідження проблематики фасилітативності наявність певних взаємозв'язаних та взаємообумовлених протиріч: між зростаючим соціальним запитом на фахівців з розвинутою фасилітативністю (особливо в професіях соціономічного типу) та відсутністю його забезпечення з боку освітніх закладів; між накопиченими знаннями щодо різних аспектів здійснення фасилітативного впливу та ступенем вивченості потенціалу людини, необхідного для його реалізації; між необхідністю створення моделі фасилітативного потенціалу особистості та відсутністю теоретико-емпіричної розробки вказаної проблеми; між нагальною потребою у визначенні конкретних напрямків формування, розвитку фасилітативних якостей людини і недостатньою науково-практичною спроможністю даної області.

Загалом, аналіз наукових праць із порушеної проблематики свідчить, що, незважаючи на зростання кількості досліджень, присвячених проблемі фасилітативності, досі існує недостатня визначеність концептуальних підходів до пізнання її змісту, протиріччя у розумінні особливостей відповідного потенціалу. В межах даної статті немає змоги надати вичерпні позначення кожного літературного джерела, однак кожна ідея безсумнівно буде супроводжуватись посиланнями на автора. Отже, метою дослідження є узагальнення та аналіз існуючих відомостей проблематики фасилітативності, їх співвідношенні з концептуальними положеннями фасилітативного потенціалу особистості.

Аналіз літератури показав, що фасилітативність із безпосереднім вживанням означеного терміна або ж опосередковано через виявлення сутнісного її змісту (в руслі тлумачення різних аспектів допомоги, вчинку, моральності, спілкування тощо) вивчалась у межах багатьох наук. Наприклад, в психології відомості відносно фасилітації є в різних галузях, зокрема, в соціальній (Р. Зайонс, Д. Майєрс, Д. Майкльз, В. Меде, М. М. Обозов, Ф. Олпорт, Н. Тришлер, П. Хант, Д. Хідлеррі та ін.), загальній, педагогічній та віковій (О. Г. Врубльовська, О. О. Кондрашихіна, О. О. Левченко, Т. М. Удіна, Т. О. Філь та ін.),

психотерапії та психологічному консультуванні (М. Боуен, Ф. Бурнард, К. Роджерс, Н. Роджерс та ін.). Особливо широко досліджувалась фасилітація в педагогіці (О. І. Дімова, Р.С. Дімухаметов, О.В. Козіна, О. О. Майер, Г. В. Межина, І. Я. Пундик, С. Я. Ромашина, Л. І. Тімоніна та ін.), а також більш конкретизовано при викладанні певних дисциплін: іноземної мови (С. С. Бутко, В. Є. Суміна, Г. О. Шоцька, О. П. Шевченко та ін.), фізичної культури (Н. А. Аксьонова, Н. А. Глушкова, Т. В. Колеватова), у поєднанні з корекційною педагогікою (М. М. Смирнова), в післядипломній освіті (О. О. Самсонова, Т. М. Сорочан та ін.), або ж на перетині різних наук – наприклад, філософії, психології та педагогіки (О. М. Поддяков) тощо.

В основному фасиліативність досліджувалась як здібність або як її складова, що виявляється у певній діяльності (М. О. Амінов, О. І. Власова, О. Г. Врубльовська, О. І. Дімова, О. О. Кондрашихіна, М. В. Молоканов та ін.), специфічна діяльність (І. М. Авдєєва, Р. С. Дімухаметов, І. В. Ковальова, О. О. Левченко, О. О. Маслова, Н. В. Носова, О. В. Пушкіна, Г. С. Саволайнен, В. Є. Суміна та ін.), особистісна (професійно-особистісна) риса, якість, властивість особистості (Л. Й. Волкова, І. В. Жижина, К. Роджерс та ін.), специфічне спілкування, форма взаємодії (С. О. Борисюк, О. Г. Врубльовська, Г. В. Дубовська, А. І. Каряка, Л. Б. Полосова, В. П. Тремясова та ін.). Вивчалися усталені характеристики фасиліативності та особливості фасилітації як процесу (В. В. Абрамов, Г. В. Дубовська, М. М. Смирнова, В. П. Тремясова, Т. М. Удіна), специфіка формування (розвитку) фасиліативності (С. О. Борисюк, Л. Й. Волкова, О. І. Дімова, І. В. Жижина, О. О. Кондрашихіна, О. О. Левченко, О. О. Маслова, О. В. Пушкіна та ін.) тощо.

Аналіз поглядів щодо фасиліативності дав змогу встановити основні тенденції у її пізнанні. Фасиліативність розглядалась як феномен відносин: зокрема, гуманних між учителем і школярем (Г. В. Дубовська, І. М. Литвин, В. П. Тремясова, А. В. Хоменко та ін.), фасиліативна взаємодія, вид педагогічної взаємодії (І. М. Авдєєва, С. О. Борисюк, О. О. Левченко та ін.); як особистісна особливість, що зумовлює наявність у її носія певних характеристик: зокрема, фасиліативної спрямованості (О. О. Маслова), фасилітаційної компетентності (О. О. Левченко, О. Ю. Парунова, Т. М. Сорочан, С. Г. Степанов). Фасиліативність вивчалась як сила впливу на об'єкт, підтримуючий стиль соціальних відносин (М. О. Амінов, М. В. Молоканов); як певний феномен, що виникає і проявляється у спілкуванні: особливий стиль спілкування, специфічна його функція (С. С. Бутко, В. Є. Суміна, І. Я. Пундик, О. В. Пушкіна та ін.); як характеристика професійної належності, ефективності, готовності: фасиліативність аналізувалась як складова синдрому стану особистісної готовності для практичних психологів-професіоналів (І. Т. Богдан, Б. П. Яковлев), готовність педагога до здійснення фасиліативної діяльності (Н. В. Носова, Т. О. Філь); як феномен, що сприяє розвитку людини, стимулює його: є мотивуючою та стимулюючою силою особистісного розвитку (І. Я. Пундик), сприяє розвитку всіх учасників фасилітації (Д. Бюдженталь, Р. Мей, К. Роджерс, В. Франкл та ін.). Досліджувались також певні фасилітуючі умови (К. Роджерс, Н. Роджерс, В. Є. Суміна та ін.), психологічні особливості фасилітатора (Ф. Веріхей, А. Кайзер, К. Роджерс, В. Тейлор, Д. Хантер, Р. Шварц та ін.). Слід також відзначити обмежений обсяг робіт, в яких вивчається якість, протилежна фасиліативності – інгібітність (М. О. Амінов, О. М. Поддяков, Л. Б. Полосова та ін.).

Узагальнений аналіз цих та інших досліджень вказує на різноплановість трактування феномену фасилітативності. В дефініції «фасилітативність» дослідниками по-різному розставлялись акценти – на створенні відповідних умов, наявності у фасилітатора специфічних якостей, на самому процесі розвивальної взаємодії тощо. Попри розбіжності у проаналізованих визначеннях, спільним є наголос на характері впливу на іншу людину, останнє дає підстави розуміти під фасилітативністю саме сприяння, допомогу в розвитку особистості.

Розгляд теоретико-методологічних засад вивчення феномену фасилітативності дозволяє виділити декілька основних підходів, у руслі яких здійснювались дослідження. Насамперед слід виділити гуманістичний, або ж екзистенційно-гуманістичний, підхід (Д. Бюдженталь, Д. Еспі, Р. Мей, Ф. Робак, К. Роджерс). Діяльнісний підхід превалує в роботах психолого-педагогічного спрямування (О. І. Власова, О. І. Дімова, Р. С. Дімухаметов, І. В. Жижина, І. В. Ковальова, О. О. Маслова, Н. В. Носова, О. В. Пушкіна, Г. С. Саволайнен, М. М. Смирнова). Інтеракціоністський підхід особливо помітний у працях, предмет дослідження яких включає певні аспекти соціальної психології (С. О. Борисюк, Г. В. Дубовська, В. П. Тремясова та ін.). Використовується також особистісно-орієнтований (В. Є. Суміна, А. І. Каряка та ін.), суб'єктний підхід (І. М. Авдєєва, О. О. Левченко та ін.) тощо. Водночас наявні поодинокі роботи, розробка проблематики фасилітативності в межах яких не входять у широкі напрямки, а ґрунтуються на окремих концепціях – наприклад, транзактному аналізі (Францес та Роланд Бі) та ін.

У межах даного дослідження розгляд фасилітативного потенціалу здійснюється через призму системного підходу (В. О. Барабанчиков, І. В. Блауберг, В. О. Ганзен, Б. Ф. Ломов, Е. Г. Юдін та ін.), що дозволяє більш цілісно вивчити означене особистісне утворення шляхом узагальнення накопичених даних, пізнання тих аспектів, які раніше не вивчалися, позначення загальних шляхів відповідної теоретичної, емпіричної та практичної роботи.

Виконані дослідження з проблематики фасилітативності засвідчили, що залежно від сфер прояву, залученості у діяльність, специфіки особистісних змін як фасилітатора, так і фасилітуємого, самого процесу фасилітації можна виділити її певні види. Зокрема, педагогічна (соціально-педагогічна) фасилітація (С. О. Борисюк, О. А. Галіцян, А. І. Каряка, В. М. Квас, О. О. Левченко, І. Я. Пундик, О. В. Пушкіна, Г. С. Саволайнен, Л. І. Тімоніна), екстремальна (С. Гайс), терапевтична (М. Боуен), психологічна (Р. В. Овчарова), екологічна (П. В. Лушин), реабілітаційна (М. М. Смирнова) та ін. За характером активності та спрямованості фасилітативних впливів виокремлюється базова, розвивальна (В. В. Абрамов, S. Downing, C. Grunprecker), пасивна (активна) самофасилітація (А. Bailey, D. Hunter, B. Taylor) тощо. Ряд авторів (С. О. Борисюк, О. В. Гур'янова, О. О. Маслова, О. М. Поддяков, Л. Б. Полосова та ін.) вважають цілком виправданим вживання терміна «фасилітація» без уточнення «соціальна» чи «соціально-психологічна». У психології фасилітативність завжди вивчається як якість, що характеризує людину в соціальному середовищі (О. С. Андрєєв, О. Г. Врубльовська, О. О. Кондрашихіна, К. Роджерс, Н. Роджерс, Г. С. Саволайнен та ін.). Зазначене вказує на можливість використання в роботі терміна «фасилітативність» та його похідних без уточнення «соціальна» чи «соціально-психологічна».

Фасилітативний вплив неможливий без наявності в особистості ресурсів, здатності його здійснення. З цього приводу К. Роджерс відмічав, що в людині є

здатність і тенденція, якщо не явна, то потенційна, рухатись вперед до сприяння іншому. У позитивному психологічному кліматі ця тенденція вивільнюється і стає не потенційною, а актуальною. Цілком очевидно є актуальність вивчення саме фасиліативного потенціалу особистості, якому в сучасній психології, незважаючи на різноплановість розгляду даної проблеми, приділяється недостатньо уваги. Проведені дослідження показують, що саме фасиліативний потенціал дозволяє акумулювати характерну особливості людини, яка визначає міру такого впливу на інших; систему цінностей, спонукань, смислів, ґрунтуючись на яких, здійснюється та регулюється фасиліативна діяльність; комплекс особистісних здібностей, можливостей, які дозволяють оптимально змінювати прийоми дій відповідно до зміни умов, накопичувати нові знання, вміння та навички фасиліативної взаємодії; систему особистісних особливостей, які сприяють здійсненню фасиліативного впливу.

Слід зазначити, що в межах вивчення потенційних можливостей людини різними вченими досліджуються певні різновиди її потенціалу: особистісний (Г. М. Бредде, Л. М. Габдулліна, Д. О. Леонтьєв, А. Маслоу, Г. Л. Тульчинський,), адаптаційний (А. М. Богомолов, А. Г. Маклаков), творчий (Д. Б. Богоявленська, О. Г. Степанова, Є. Л. Яковлева та ін.), інтелектуальний (Ж. А. Балакшина, В. М. Дружинін, Є. Ф. Рибалко), менеджерський (Т. Р. Гребенюк, Г. А. Соловейчик, А. Г. Шмельов та ін.), вчинковий (Я. Є. Кальба), лідерський (Т. В. Медведєва), самоактуалізаційний (С. О. Налічаєва), інноваційний (Ю. О. Власенко), комунікативний (В. М. Погольша, І. В. Рябець, К. Ю. Савченко, С. В. Терещук), тілесний (А. Ю. Рождественський), соціальний (О. І. Власова), буттєвий (І. П. Маюха) тощо. Наявні також і окремі дані про різні види потенціалу окремих груп та спільнот – наприклад, духовно-творчий потенціал студентства (В. Вербець), культурний потенціал колективу (А. А. Кудріна), виховний потенціал сім'ї (Т. В. Кравченко) тощо.

Порівняльний аналіз основних тенденцій у структуруванні фасиліативності та її проявів, поглядів на потенційні особливості людини та їх змістовні характеристики, відомостей щодо складного характеру детермінації та перебігу процесу фасилітації у сукупності виступив основною для побудови концепції фасиліативного потенціалу особистості, який являє собою єдність двох інтегральних складових: актуалізаційної та ресурсної. До актуалізаційної ми віднесли ціннісно-смісловий, потребово-мотиваційний та поведінковий компоненти. Відповідно, їх сукупність свідчить про те, що позитивні зрушення в іншому є цінністю для особистості, сенс життя бачиться не лише у власних задоволеннях, але й у розвивальному впливі на інших людей, наявна потреба сприяти їм, активна допомога в особистісному зростанні тощо. При такому підході саме актуалізаційна складова відповідає за розгортання, прояв ресурсного компонента в напрямку сприяння розвитку іншого. При цьому до ресурсів також належить сукупність емоційних, когнітивних та вольових характеристик, які виявляються у здатності, вмінні впливати на іншу людину. Таке концептуальне бачення дозволяє пізнавати дану психологічну якість як прояв її фасиліативного потенціалу особистості. Ця якість відрізняється від риси, властивості меншою стійкістю, оскільки актуалізується в період усвідомленої, цілеспрямованої фасиліативної діяльності. Вона може «згоргатись», ставати латентною – переходити в потенціал у ті періоди, коли немає запиту на допомогу в розвитку іншого. Те ж саме можна зазначити щодо інгібітності, яка є оберненою стороною фасиліативності, тобто впливом з протилежною спрямованістю. Фактично і

фасиліативність, і інгібiтнiсть можуть знаходитись у потенційному й актуалізованому станах, тому їх можна розглядати у вигляді потенціалу та якості.

Також слід зазначити, що фасилітація – процес обопільний, люди, які підтримують інших, самі отримують підтримку (К. Роджерс). Аналіз здійснених досліджень показав, що фасилітація є зоною потенційного становлення кожного за умови взаємного розвитку (О. О. Майер, Г. В. Межина, С. Я. Ромашина), двостороннім процесом взаємовпливу суб'єктів взаємодії (О. М. Шахматова), характеризується спрямованістю на групу/члена і на власний розвиток (R. and F. Bee), в тому числі і на себе, на інших або ж на процес діяльності (О. О. Маслоу) тощо. Постулат щодо двосторонньої спрямованості фасиліативності також простежується в проявах її загальної функції. Відповідно, сприяння розвитку іншої людини – фасиліативність (спрямована на іншого) проявляється ще і в розвитку самого фасилітатора, тобто спрямована на себе (ефект взаємної фасилітації). Це положення справедливе і щодо протилежної сторони цього явища – інгібiтнiсть.

У результаті аналізу існуючих досліджень встановлено, що центром продукування фасиліативності чи інгібiтнiсть є потенціал прояву цих феноменів, який складається з ресурсної та актуалізаційної складових. Ресурсна складова є зоною перетину, адже здатність вливати на іншого та здібності, що сприяють цьому процесу, переважно однакові. Різниця потенціал фасиліативності та інгібiтнiсть лише актуалізаційна складова, тобто цінності, смисли, потреби особистості. Подібне бачення співвідношення фасиліативності/інгібiтнiсть відмічаємо також в працях О. М. Поддякова, який, вказуючи, що сприяння і протидія за багатьма характеристиками протилежні одна одній, підкреслює наявність у них і спільного: «І ефективна допомога, і ефективна протидія розвитку потребують вільного (мистецького, творчого) володіння тією областю, в якій вони здійснюються, а також високого рівня соціального творчого мислення. Протидія, як і допомога, передбачає здатність враховувати (щоправда, з іншими цілями) потреби, інтереси та цілі іншого суб'єкта, його індивідуальні особливості і стратегії, які ним використовуються» [1].

Аналізуючи фасиліативність чи інгібiтнiсть, важливо враховувати не тільки результат, а й механізми, чинники та мету взаємодії. Зокрема, часто вплив буває фасиліативним за цілями, однак невдалим за результатом. У такому випадку мова йде не про інгібiтний вплив, а про фасилітацію, яка не тільки не досягла своєї мети, а й викликала побічні негативні ефекти. Користь, яку людина може відчути згодом, можна пояснити не стільки ефектом фасилітації, скільки здатністю особистості переробляти свій досвід, робити висновки, набувати певних знань і в кінцевому підсумку обернути їх собі на користь, тобто фактично йдеться про аутофасилітацію як допомогу самому собі в розвитку. Такі наші положення певною мірою узгоджуються з окремими наслідками досліджень О. Г. Врубльовської, Л. А. Каскєєвої, О. М. Поддякова, Л. Б. Полосової та ін. Адже якщо результатом фасилітації є травма, яку необхідно «заліковувати» роками, то фасиліативну діяльність не можна вважати успішною. З цього приводу Р. С. Дімухаметовим навіть був введений термін «негативна фасилітація» – як така, що призводить до виникнення в людині психологічних бар'єрів, комплексів тощо. Виходячи з розглянутого співвідношення фасиліативності та інгібiтнiсть, не вважаємо доцільним уведення спеціального терміна, що позначає невдалий результат певної діяльності.

Нами розглядаються лише усвідомлені аспекти фасилітації та інгібiцiї, хоча це зовсім не означає нівелювання значущості неусвідомленої складової, особливо

помітної у здійсненні дій щодо створення перешкод у розвитку особистості. Таким чином, інгібівна дія завжди створює перепони в розвитку іншої особистості свідомо і цілеспрямовано, а фасилітивний вплив – свідоме і цілеспрямоване сприяння розвитку іншої людини. Результат (успішність) залежить від специфіки фасилітивного чи інгібівного впливу та від психічних особливостей об'єкта впливу. Важливість моменту усвідомленості в процесі фасилітації зазначали різні дослідники. D. Hunter, A. Bailey, V. Taylor – навіть з використанням метафори танцю: «...Фасилітація схожа з танцем, якщо ви танцюєте неусвідомлено, то тоді ви можете збитись з ритму і впасти» [3].

Узагальнення існуючої інформації щодо сфер прояву фасилітивного потенціалу дозволило виділити відкритий перелік сфер, в яких людина може здійснювати такі впливи. Виділено найбільше частини, затребувані з практичної точки зору сфери: навчання та виховання, психотерапії та консультування, сімейних, професійних, дружніх стосунків та позарольових контактів. Умовність виділення сфер фасилітивності, зокрема, полягає в можливості одночасної реалізації фасилітивного потенціалу з певним переважанням в декількох з них, доцільності більш детального поділу тощо. Дослідники проблематики фасилітивності, зокрема С. Hogan (2002), дотримуються подібної точки зору, зазначаючи, що фасилітація проявляється в багатьох організаціях, освіті, терапевтичній та соціальній роботі, розвитку сільської спільноти, русі феміністської спільноти та за мир, медіаторських практиках, методах реституційного правосуддя, дослідницькій сфері, царині керування тощо, що вказує актуальні напрямки емпіричного вивчення. Крім того, встановлено, що сфери фасилітивності відрізняються за рівнем формалізованості стосунків фасилітатора та фасилітуємого, що суттєво впливає на процес розвивальної взаємодії [2].

На основі аналізу існуючих моделей фасилітивності було встановлено декілька основних підходів у виявленні їх складових та принципів дії. У зарубіжній психології запропоновані моделі мають виражений прикладний характер. Виділяються конструкти, в яких фасилітація в основному базується на навичках (наявна кваліфікація) і шаблонна за стилем (I. Bens, E. Steuer, L. Hart та ін.) або ж ґрунтується на теорії і забезпечена розв'язками для конкретних випадків (T. Bentley, J. Heron, R. Schwarz та ін.). Водночас наявні концепції з акцентуванням специфіки відносин, якостей та присутності фасилітатора (M. Berry, C. Rogers, N. Rogers та ін.). Крім підкреслення наявності гуманістичних якостей фасилітатора, часто вказується на вираженість певних лідерських характеристик (Lois B. Hart, R. Schwarz, J. Van Maugik, F. Warihau та ін.). Наукові школи, започатковані на теренах пострадянських держав, пропонують різновекторні моделі фасилітивності, виходячи з положень діяльнійості (О. В. Пушкіна) гуманістичної (О. О. Майер, С. Я. Ромашина), суб'єктної (І. М. Авдеева) парадигм тощо. Виразною рисою переважної більшості наявних моделей є виділення та детальне вивчення етапів перебігу процесу фасилітації (В. В. Абрамов, С. Я. Ромашина, A. Bailey, D. Hunter, V. Taylor, D. Wardale, F. Warihau та ін.).

Виконаний теоретико-методологічний аналіз літератури та власні доробки дозволили визначити місце концепції фасилітивного потенціалу у контексті інших теоретико-емпіричних розробок та обґрунтувати його розгляд як інтегральної характеристики особистості, що визначає специфіку розвивального впливу на інших. Встановлено, що фасилітивний потенціал характеризується системною цілісністю, відносною функціональною та структурною самостійністю, ядром якої є ціннісно-смісловий елемент. Фасилітивність та інгібівність можуть знаходитись як у

потенційному, так і в актуалізованому станах, тому їх можна розглядати у вигляді потенціалу та якості. Фасилітативний потенціал особистості знаходиться в складному взаємозв'язку з її інгібівною стороною, різниця їх саме актуалізаційна складова.

Показано, що фасилітативність – інтегральна психологічна якість особистості, яка виявляється у сприянні, допомозі в розвитку іншої людини і є проявом фасилітативного потенціалу як сукупності індивідуально-психологічних характеристик, що обумовлюють ефективність перебігу процесу фасилітації. Фасилітативність актуалізується в період усвідомленої, цілеспрямованої фасилітативної діяльності, може «згорнутись», ставати латентною – переходити в потенціал у ті періоди, коли немає запиту на допомогу в розвитку іншого.

Фасилітативна дія завжди передбачає свідоме і цілеспрямоване сприяння розвитку особистості, а інгібівна – створення перепон у розвитку. Результат (успішність) залежить від специфіки фасилітативного чи інгібівного впливу та від психічних особливостей об'єкта впливу (здатності робити висновки з будь-якого досвіду, протидіяти впливу, усталеності до травмуючих, фруструючих чи інших факторів впливу тощо). Розробка концепції фасилітативного потенціалу дозволяє інтегрувати існуючі доробки в єдину систему, яка висвітлює як потенціальні характеристики, так і актуальні та діаметрально їм протилежні.

Література

1. Поддьяков А. Н. Противодействие обучению и развитию другого субъекта / А. Н. Поддьяков // Психологический журнал. - 2004. - №3. - С. 61-70.
2. Hogan Ch. Understanding Facilitation: Theory and Principles / Christine Hogan // London: Kogan Page, 2002. – 249 p.
3. Hunter D., Bailey A., Taylor B. The Facilitation of Groups / Dale Hunter, Anne Bailey, Bill Taylor // Cambridge : University Press, 1996. – 215 p.

Abstract. *In the article the diversity of existing views on the problematic of facilitation in psychology, pedagogy, philosophy, physiology, psychotherapy is given. It is established that the investigation of human potential was carried mainly through the examining of certain types of potential of a personality (creative, intellectual, personal, adaptive, innovative, self-actualizing, etc.). The review of certain types of facilitation (psychological, pedagogical, therapeutic, rehabilitative, environmental, negative, etc.), stages and specifics of the process of facilitation in the context of a particular activity is given as well.*

In the given research the phenomenon of facilitative potential through the review of key provisions of the created concept of personality facilitative potential is represented. The article deals with theoretical and methodological issues for the conceptualization and empirical study of facilitative potential of a person as an integral unity and self-actualizing and resourceful constituents, collectively characterized by the degree of expression of value-sense, need-motivational, behavioural, emotional, cognitive and volitional components.

Facilitative potential as a manifestation of the corresponding potential of a person could be actualized in the period of conscious activity and can «roll up», become the latent quality, and transform into the potential in those periods when there is no request for assistance in the development of another. Actually facilitative potential, and the opposite quality – inhibitive

ability, can be in the potential and actualized state, so that they should be regarded as potential and personal quality.

It is shown that nowadays among scientific approaches the most significant, noticeable are existential-humanistic, person-oriented, activity, interactionist and subjective approaches. The advantages of a systematic approach that enables integration of data, obtained by using different scientific approaches in a single system are also considered. It is proved that the working out of the facilitative potential conception of a person allows integrating existing scientific views on the issues of facilitative ability into a single system that contains potential and actualizing features.

Key words: *facilitative ability, facilitative potential, a dynamic model of the facilitative potential of a person, the conception of facilitative potential.*

ОСОБЕННОСТИ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ

УДК: _17.022.1+35.08.

Коваль С.Я.

Анализируются современные теоретико-методологические подходы к изучению ценностей. Представлены результаты исследования ценностных ориентаций государственных служащих в контексте теории ценностей Ш.Шварца.

Ключевые слова: *ценности, ценностные ориентации, государственный служащий.*

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИВ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Коваль С.Я.

Йдеться про аналіз сучасних теоретико-методологічних підходів до вивчення цінностей. Представлені результати дослідження ціннісних орієнтирів державних службовців в контексті теорії цінностей Ш.Шварца.

Ключові слова: *цінності, ціннісні орієнтири, державний службовець.*

THE FEATURES OF VALUED ORIENTATIONS OF THE STATE EMPLOYEES

Koval S. Ja.

The modern theoretical and methodological approaches to the study of values are analysed. The results of the students' valued orientations researches are presented in the context of Sharz Sh. values theory.

Key words: *values, values orientations, state employees.*

Актуальность исследования. Одна из тенденций, характеризующих в настоящее время развитие психологической науки, — возрастающий интерес к исследованию содержательных особенностей индивидуального сознания личности, как интегрированного и многомерного отражения реальности.